

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства щодо проведення
оцінки гендерного впливу законопроектів
у державах-членах Європейського Союзу та Канаді*

***Анотація.** В аналітичній записці викладено результати дослідження правового регулювання впровадження та здійснення гендерно-правового аналізу / оцінки гендерного впливу законопроектів у державах-членах Європейського Союзу та Канаді. На основі вивченого досвіду виокремлено потенційні підходи до нормативного закріплення подібних процедур та інституційних моделей в Україні.*

***Ключові слова:** забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерно-правова експертиза, гендерний мейнстримінг, гендерний аналіз, оцінка гендерного впливу, гендерне бюджетування, міжнародний досвід.*

Вступна частина

Забезпечення принципу рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у сучасних демократичних державах потребує застосування нових механізмів впливу як на законотворення, так і на різні сфери суспільного життя. В аспекті проведення інтегрованої в суспільне життя стратегії гендерної рівності – гендерного мейнстримінгу – вживаються різні терміни для означення використовуваних методів та відповідних механізмів, як от «оцінка гендерного впливу», «гендерний прогноз впливу», «гендерний тест», «гендерний аудит», «гендерний аналіз» («гендерно-орієнтований аналіз»), «гендерна експертиза», «комплексний гендерний підхід» та ін. Поняття «гендерна експертиза законодавства» або «гендерно-правова експертиза» найчастіше зустрічається у пострадянських державах, а в інших державах світу частіше вживаються терміни «гендерний аналіз»/«гендерна оцінка»¹. В одних випадках зазначені терміни визначають превентивний вплив на законотворення, а в інших передбачають постійний моніторинг законодавства задля виявлення гендерної нерівності чоловіків та жінок. Загалом вони близькі за змістом. «Гендерний аналіз»/«гендерна оцінка» розуміють як методи політики гендерного мейнстримінгу.

Європейська Комісія тлумачить гендерний аналіз як вивчення відмінностей щодо умов, потреб, рівнів участі, доступу до ресурсів та розвитку, контролю над активами, повноважень у прийнятті рішень тощо між жінками та чоловіками. Оцінку впливу на гендерні питання Європейська Комісія визначила як вивчення політичних пропозицій на предмет того, чи впливатимуть вони по-різному на жінок та чоловіків, з метою адаптації цих пропозицій для нейтралізації дискримінаційних наслідків та сприяння

¹ Наливайко Л. Р., Сірко Л. П. Гендерно-правова експертиза: проблеми теорії та практики: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2023. 200 с. С. 14.

гендерній рівності². За такого підходу зазначені поняття не ототожнюються, а перебувають у взаємозв'язку і дійсно розглядаються у контексті методів гендерного мейнстримінгу.

Варто зауважити, пунктом 22 Резолюції Європейського Парламенту передбачено, що Комісія звертається з програмою дій щодо врахування гендерної рівності до Ради та Європейського Парламенту, а у 2001 році наголошувалося на необхідності посилення гендерної експертизи в Комісії шляхом створення постійної посади спеціалізованого «гендерного відділу» з чітко визначеними обов'язками в кожній делегації та в кожній зі служб, відповідальних за зовнішні відносини (Генеральний директорат з розвитку, Генеральний директорат з зовнішніх відносин, Генеральний директорат з торгівлі, Генеральний директорат з питань європейської допомоги та Бюро співробітництва EuropeAid), а також залученням спеціалізованого гендерного персоналу до Міжвідомчої групи підтримки якості та до груп із оцінки проектів³. Аналізуючи сучасну діяльність Європейської Комісії, дійшли висновку, що різні експерти надають зовнішню експертну підтримку Європейській Комісії з питань гендерної рівності⁴.

В Україні гендерно-правова експертиза здійснюється відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»⁵. У статті 1 зазначеного Закону гендерно-правова експертиза визначена як аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У статті 4 цього Закону визначено, що проекти нормативно-правових актів підлягають гендерно-правовій експертизі, а висновок гендерно-правової експертизи є обов'язковою складовою пакета документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акта до розгляду. Чинне законодавство підлягає гендерно-правовій експертизі, а в разі встановлення невідповідності нормативно-правового акта принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків висновок гендерно-правової експертизи надсилається до органу, який прийняв такий нормативно-правовий акт.

Вимога гендерно-правової експертизи як обов'язкова для проектів нормативно-правових актів знайшла закріплення і в статті 44 Закону України

² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Programme of Action for the mainstreaming of gender equality in Community Development Co-operation /* COM/2001/0295 final */ ANNEX I Gender mainstreaming: concept and definitions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52001DC0295>

³ European Parliament resolution on the communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the programme of action for the mainstreaming of gender equality in Community development cooperation (COM(2001) 295 – C5-0464/2001 – 2001/2193(COS)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-5-2002-0066_EN.html?redirect

⁴ European network of experts on gender equality. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/who-we-work-gender-equality/european-network-experts-gender-equality_en

⁵ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

«Про правотворчу діяльність», який набрав чинності та вводиться в дію через один рік із дня припинення або скасування воєнного стану в Україні⁶.

Отже, законодавець заклав фундамент постійного моніторингу та аналізу як проектів, так і чинних законів на предмет забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків. Механізм забезпечення можливостей передбачає здійснення відповідних повноважень низкою органів, установ та організацій. Зокрема, до них відносяться Верховна Рада України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Кабінет Міністрів України, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, інші міністерства, органи Національної поліції України та інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» Верховна Рада України визначає основні засади гендерної політики держави; застосовує у законодавчій діяльності принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; у межах, передбачених Конституцією України, здійснює парламентський контроль за виконанням законодавчих актів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ до предмету відання Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин віднесено законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків⁷.

Важливо підкреслити, що народні депутати України та Кабінет Міністрів України наділені правом законодавчої ініціативи, що дозволяє як вносити нові законопроекти, що відповідають принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, так і подавати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України задля дотримання зазначеного принципу.

Кабінет Міністрів України уповноважений реалізовувати єдину державну політику, спрямовану на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; спрямовувати і координувати роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; враховувати принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів; затверджувати порядок проведення гендерно-правової експертизи.

⁶ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

⁷ Предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Затверджені Постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/19-ix#Text>

Слід зазначити, що порядок проведення гендерно-правової експертизи затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Питання проведення гендерно-правової експертизи»⁸.

Міністерство юстиції України затвердило Методичні рекомендації з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів, що визначають основні завдання, послідовність проведення такої експертизи з метою покращення розуміння змісту, етапів та оформлення висновків за її результатами⁹.

За ініціативою фізичних, юридичних осіб та громадських об'єднань може проводитися громадська гендерно-правова експертиза проектів нормативно-правових актів. Громадська експертиза враховує вимоги до підготовки висновків, передбачених Порядком проведення гендерно-правової експертизи.

Ключова мета гендерно-правової експертизи законопроектів – це аналіз на їх відповідність Конституції України, законам України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹⁰, «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»¹¹, «Про запобігання та протидію домашньому насильству»¹², «Про протидію торгівлі людьми»¹³, міжнародним договорам та угодам, резолюціям міжнародних конференцій, міжнародних організацій, їх органів із прав людини стосовно дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Також ця експертиза запобігає прийняттю та наявності нормативно-правових актів, положення яких не відповідають принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Варто зазначити, що процедура проведення гендерно-правової експертизи, визначена Кабінетом Міністрів України, передбачає різні підходи залежно від виду нормативно-правового акта. Так, нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають гендерно-правовій експертизі у межах процедури їх державної реєстрації в Міністерстві юстиції України. Водночас закони України проходять гендерно-правову експертизу лише у разі включення її до щорічного плану проведення, який формується профільним міністерством на підставі пропозицій, поданих

⁸ Порядок проведення гендерно-правової експертизи: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/997-2018-%D0%BF#Text>

⁹ Методичні рекомендації з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів: Затверджені наказом Міністерства юстиції України від 27 листопада 2018 року № 3719/5 «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів, визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства юстиції України від 12 травня 2006 року № 42/5». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS31033>

¹⁰ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

¹¹ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012 року № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

¹² Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

¹³ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Згідно з методичними рекомендаціями з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів, планування проведення гендерно-правової експертизи проектів нормативно-правових актів здійснюється експертом самостійно при розробці проекту нормативно-правового акта або під час здійснення його правової експертизи. Відповідно до даних, що розміщені на вебсайті Міністерства юстиції України, можна проаналізувати динаміку та охарактеризувати тенденцію проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів із 2013 року (Рис. 1)¹⁴. План проведення гендерно-правової експертизи на 2026 рік передбачає здійснення такої експертизи лише щодо п'яти нормативно-правових актів, один із яких є законом України¹⁵. Зазначений обсяг запланованих до аналізу актів є обмеженим і не відображає загальної інтенсивності нормотворчої діяльності, що, на наш погляд, свідчить про недостатнє охоплення нормативного масиву гендерно-правовою експертизою.

Рисунок 1.

Водночас гендерно-правова експертиза проектів законів в Україні не функціонує як самостійна процедура, а здійснюється Мін'юстом у межах загальної правової експертизи. Це зумовлює допоміжний характер гендерної складової та обмежує її системність, що актуалізує потребу посилення інституційного та процедурного забезпечення гендерно-правового аналізу саме на стадії законопроектної роботи.

Результати гендерно-правової експертизи формулюються у спеціальних висновках Мін'юсту про відповідність або невідповідність проекту нормативно-правового акта або окремих його положень принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, норм, що визнані дискримінаційними, разом з обґрунтуванням прийняття рішення про віднесення їх до дискримінаційних. У разі невідповідності проекту таким

¹⁴ План проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства 2013-2026. Вебсайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/law_gendpravexp_plan

¹⁵ План проведення гендерно-правової експертизи законодавства на 2026 рік. Вебсайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2025/12/29/20251229161204-44.pdf>

принципам, у висновку зазначаються можливі шляхи та пропозиції щодо необхідності доопрацювання проекту нормативно-правового акта. Водночас Порядок проведення гендерно-правової експертизи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, не визначає переліку законопроектів, що підлягають такій експертизі, не регламентує строків її проведення, а також процедуру оприлюднення результатів. Це знижує рівень прозорості механізму здійснення експертизи і ускладнює здійснення громадського та експертного контролю. За відсутності обов'язковості та чітких процесуальних меж гендерно-правова експертиза законопроектів фактично залежить від дискреції окремих суб'єктів, що обмежує її превентивний потенціал у сфері недопущення дискримінаційних положень та інтеграції гендерного підходу в нормотворчий процес.

Задля підвищення інституційної спроможності гендерно-правової експертизи як інструменту забезпечення гендерного мейнстрімінгу у законодавчій діяльності, варто розглянути зарубіжний досвід та процедури проведення такої експертизи в парламентах держав-членів ЄС та Канади.

Основна частина

Гендерний аналіз і гендерна оцінка впливу законопроектів, програм, практик, заходів.

Вирішити проблему забезпечення рівності прав чоловіків і жінок виключно шляхом проведення гендерної експертизи чи аналізу законопроектів неможливо, оскільки її коріння набагато глибше, воно зачіпає не лише правовий, а й соціокультурний, економічний, політичний та інші виміри. Саме тому демократичні держави зосереджуються на комплексному підході, який передбачає впровадження стратегії включення принципів гендерної рівності у всі сфери суспільного життя. Такому підходу відповідає гендерний мейнстрімінг – політика інклюзивності, яка вимагає враховувати інтереси та потреби обох статей під час створення нового законодавства або удосконалення існуючого та надає багатий інструментарій для цього.

Як визначено у додатку 1 до Програми дій щодо врахування гендерної рівності у співробітництві з розвитку громад, що реалізувалася в ЄС, гендерний мейнстрімінг – систематична інтеграція відповідних ситуацій, пріоритетів та потреб жінок і чоловіків у всі політики з метою сприяння рівності між жінками та чоловіками, мобілізації всіх загальних політик і заходів, спеціально спрямованих на досягнення рівності, шляхом активного та відкритого врахування на етапі планування їхнього впливу на відповідні ситуації жінок і чоловіків під час впровадження та моніторингу¹⁶.

Концепція гендерного мейнстрімінгу була вперше представлена на третій Всесвітній конференції зі становища жінок у Найробі (Кенія) у 1985

¹⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Programme of Action for the mainstreaming of gender equality in Community Development Co-operation /* COM/2001/0295 final */ ANNEX I Gender mainstreaming: concept and definitions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52001DC0295>

році, під час якої учасники напрацювали Найробські перспективні стратегії. Концепція була затверджена як стратегія міжнародної політики гендерної рівності на четвертій Всесвітній конференції Організації Об'єднаних Націй зі становища жінок у Пекіні у 1995 році¹⁷.

Основними методами, які використовуються у гендерному мейнстримінгу, є гендерний аналіз, гендерний аудит, підвищення гендерної обізнаності, гендерне бюджетування, тренінги з гендерної рівності, гендерне оцінювання, гендерний моніторинг, гендерне планування, гендерні закупівлі та інші. На етапі планування найважливішими є гендерний аналіз і гендерна оцінка впливу, які дозволяють діагностувати гендерні відмінності та проблеми з нерівністю в певних сферах¹⁸.

Як зазначають дослідники, деякі держави проводять гендерні аудити, які є корисним інструментом для цілей планування, оцінки чи просування гендерного мейнстримінгу на рівні окремих установ чи організацій. Результати гендерного аудиту можуть бути використані, щоб запропонувати та запровадити заходи для просування гендерної рівності та внутрішньої трансформації окремих установ. Зокрема, низка національних парламентів використовують гендерні аудити для розробки парламентських планів дій чи дорожніх карт із гендерних питань¹⁹.

Гендерно-орієнтоване бюджетування також є важливою частиною гендерно-орієнтованої політики і законотворчості та допомагає, серед іншого, забезпечити, щоб бюджети сприяли пом'якшенню нерівності, а не поглиблювали її, водночас активно вирішуючи конкретні гендерні питання. Закони про гендерну рівність у деяких державах вводять зобов'язання щодо гендерно-орієнтованого бюджетування (наприклад, Закон Канади про гендерно-орієнтоване бюджетування)²⁰. Позитивною практикою є забезпечення того, щоб положення були конкретними та доповнювалися спеціальними обов'язками щодо перевірки, звітності та публічності²¹. Зокрема, внесеними змінами до Закону Канади про гендерно-орієнтоване бюджетування передбачено, що протягом перших 30 днів засідань кожної палати Парламенту після подання бюджетного плану до Парламенту, Міністр фінансів має подати йому звіт, у якому викладено гендерні та різноманітні наслідки всіх нових заходів, викладених у бюджетному плані; однак Міністр не зобов'язаний робити це, якщо він вже виклав їх у бюджетному плані або в будь-якому документі, що він оприлюднив. Щороку Міністр фінансів публікує аналіз впливу податкових витрат на гендерну рівність та різноманітність, який він чи вона вважає доцільним, зокрема щодо звільнень, відрахувань або податкових пільг. Раз на рік Голова Ради казначейства публікує аналіз впливу

¹⁷ What is gender mainstreaming? URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming>

¹⁸ Капко Марта. Політика гендерного мейнстримінгу: досвід Швеції. URL: <https://jurfem.com.ua/polityka-hendernoho-meynstryminhu-shvetsiia/>

¹⁹ Невідома О.А. Правове регулювання гендерної рівності: дис...д-ра філософії 081. Ужгород, 2025. С. 75-76.

²⁰ Canadian Gender Budgeting Act (S.C. 2018, с. 27, s. 314). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-17.2/FullText.html>

²¹ Невідома О.А. Правове регулювання гендерної рівності: дис...д-ра філософії 081. Ужгород, 2025. С. 75-76.

існуючих програм державних витрат на гендерну рівність та різноманітність, який він, після консультації з Міністром фінансів, вважає доцільним.

Зважаючи на те, що гендерний аналіз і гендерна оцінка впливу мають першочергове значення для будь-яких експертних досліджень, що стосуються гендерної рівності, доцільно приділити більшу увагу їх вивченню.

Європейський інститут гендерної рівності (EIGE) на офіційному вебсайті розмістив рекомендації щодо проведення гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу (GIA) для різних заходів і законів/законопроектів включно²².

Гендерний аналіз сприяє покращенню гендерної чутливості політики та законодавства, оскільки він забезпечує основу для забезпечення належного задоволення потреб усіх громадян – жінок і чоловіків.

Для проведення гендерного аналізу у рекомендаціях EIGE пропонується зосередитися на трьох етапах. Перший передбачає збір доступних даних та інформації про прогалини в самих даних.

На другому етапі визначаються основні причини гендерної нерівності, досліджуються проблеми та шляхи їх усунення, щоб повною мірою задовольнити різні потреби жінок і чоловіків.

Оскільки гендерний аналіз важливий для врахування гендерної перспективи, він є підготовчим кроком до планування. Цінність третього етапу цього аналізу полягає в інформуванні про політику, програми та законопроекти, які відповідають різним потребам жінок і чоловіків. Отже, третій етап передбачає підготовку обґрунтованих та достовірних рекомендацій, використання результатів гендерного аналізу для розробки політик, програм, проектів/законопроектів, що забезпечить більшу довіру та переконливість серед тих, на кого вони впливають.

Стосовно **оцінки гендерного впливу (GIA)** Європейський інститут гендерної рівності (EIGE) також пропонує певну послідовність її проведення²³. Рекомендується зосередитися на таких етапах:

1) визначення мети політики, закону чи програми та демонстрації того, як вони пов'язані з гендерною рівністю;

2) перевірка релевантності статі, під час якої здійснюється аналіз впливу політики, закону, програми на гендерну рівність;

3) гендерно-чутливий аналіз, який допоможе виміряти, як заплановане втручання, що очікується, змінить існуючу ситуацію.

На цьому етапі розглядається також нерівність між жінками та чоловіками у доступі до ресурсів (робота, гроші, влада, здоров'я, добробут, безпека, знання-освіта, мобільність, час тощо) та у здійсненні ними основних прав (громадянські, соціальні та політичні) залежно від їхньої статі або через ролі, що приписуються чоловікам та жінкам (гендерні ролі).

²² Gender analysis. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/tools-methods/gender-analysis>

²³ Gender impact assessment. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/tools-methods/gender-impact>

4) переваги та недоліки гендерного впливу, що дозволяють встановити, як політика або законодавчий захід сприятиме гендерній рівності, а також оцінити передбачуваний вплив на гендерні відносини (позитивний, нейтральний чи негативний).

5) висновки та рекомендації, які формулюються з урахуванням впливу на жінок та чоловіків у цільовій(их) групі(ах). Також надаються пропозиції, що сприятимуть гендерній рівності у відповідь на існуючу ситуацію.

Комплексне застосування зазначених методів гендерного мейнстримінгу дозволяє покращити якість законодавства у державах ЄС, сприяє правильному вибору заходів для забезпечення гендерної рівності.

Досвід оцінки гендерного впливу законопроектів держав-членів Європейського Союзу.

Найбільш успішною у впровадженні гендерного мейнстримінгу серед держав-членів ЄС вважається **Швеція**. Гендерна рівність була визнана окремою сферою політики у цій державі ще з 1970-х років. Перший урядовий законопроект, який фокусується виключно на гендерній рівності, був представлений парламенту (Riksdag) у 1988 році (Prop. 1987/88:105)²⁴.

Відповідно до даних Індексу гендерної рівності 2025 року (EIGE), Швеція отримала 73,7 бали зі 100, посівши перше місце серед країн ЄС (за окремими сферами цей показник суттєво вищий)²⁵.

Для порівняння варто зауважити, що в Україні вперше презентували Індекс гендерної рівності за методологією ЄС у 2025 році. У ньому проаналізовані шість ключових сфер: робота, гроші, знання, час, вплив і здоров'я. За загальним балом Україна посідає 20-те місце серед 27 держав-членів Європейського Союзу. Індекс гендерної рівності розроблявся для України 1,5 року і засвідчив про вагомий крок в напрямку гармонізації національної політики забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків із загальноєвропейською²⁶.

Жодна держава ЄС ще не наблизилась до повної гендерної рівності, проте з 2010 року середній показник ЄС зріс з 63,1 до 71 балів зі 100 можливих. Індекс гендерної рівності України дорівнює 61,4 бали²⁷.

Гендерний мейнстримінг у Швеції набув нового етапу свого розвитку з моменту прийняття у 2013 році Стратегії оцінки рівності у державному секторі, що була розроблена урядом Швеції та закріпила ключові аспекти

²⁴ Капко Марта. Політика гендерного мейнстримінгу: досвід Швеції. URL: <https://jurfem.com.ua/polityka-hendernoho-meynstryminhu-shvetsiia/>

²⁵ Sweden. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2025/country/SE>

²⁶ У Києві презентували Індекс гендерної рівності за стандартами ЄС: у яких сферах відстає Україна. 05 березня 2025. URL: <https://zmina.info/news/u-kyuevi-prezentuvaly-indeks-gendernoyi-rivnosti-za-standartamy-yes-v-yakyh-sferah-vidstaye-ukrayina/>

²⁷ Індекс гендерної рівності в Україні. Київ, 2025. 64 с. С. 4. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf

моніторингу рівності прав жінок та чоловіків як на центральному (державному) рівні, так і на рівні муніципалітетів²⁸.

Стратегія оцінки рівності у державному секторі визначила декілька основних напрямків контролю за недопущенням дискримінації, одним з яких стала систематична оцінка законопроектів з огляду на забезпечення гендерної рівності. Робота з оцінки законопроектів на відповідність принципу гендерної рівності була покладена на уряд, який наділений самостійними повноваженнями щодо відбору законопроектів у рамках щорічних законодавчих програм, які підлягають конкретній оцінці у відповідних міністерствах. Оцінка законопроектів з питань гендерної рівності є окремим пунктом у документі Міністерства юстиції щодо якості законодавства. Повноваження щодо моніторингу дотримання принципу гендерної рівності частково покладені і на окремі міністерства, які мають інтегрувати це як пріоритет під час здійснення законотворчої роботи. Органам влади рекомендується акцентувати увагу на проведенні внутрішніх курсів, тренінгів з правової техніки, які стосуються питань гендерної рівності. Міністерство юстиції щорічно після подання всіх законопроектів проводить консультації в міністерствах та підбиває підсумки щодо кількості законопроектів, які були оцінені з врахуванням принципу гендерної рівності, та інформує про це парламент.

На законодавчому рівні у **Бельгії** також закріплено обов'язок здійснювати попередній аналіз впливу на становище жінок і чоловіків під час підготовки законодавчих рішень. Для кожного запропонованого законопроекту та проекту іншого нормативного акта складається звіт про оцінку впливу проекту на становище жінок та чоловіків відповідно («гендерний тест»). Згідно із Законом про моніторинг виконання резолюцій Всесвітньої конференції зі становища жінок, що відбулася в Пекіні у вересні 1995 року, та інтеграцію гендерного виміру в усю федеральну політику²⁹, оцінку законопроекту здійснює очільник міністерства, у віданні якого знаходиться проект закону. «Гендерний тест» є попередньою оцінкою положень документа та його потенційного впливу (*ex ante*). Ці положення виконуються з моменту прийняття Закону про оцінку регуляторного впливу від 15 грудня 2013 року.

Бельгійське законодавство зобов'язує враховувати гендерний аспект у бюджетному процесі. Нормативна база щодо гендерного мейнстримінгу передбачає, що підготовка бюджету має здійснюватися з урахуванням принципу рівності. До бюджету додається спеціальний аналітичний документ, у якому відображаються видатки, спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Аналогічні вимоги містить циркуляр,

²⁸ Strategie for ligestillingsvurdering i det offentlige. Ministeriet for Ligestilling og Kirke. 2013. URL: <https://www.ft.dk/samling/20121/almdel/liu/bilag/48/1217239.pdf>

²⁹ Loi visant au contrôle de l'application des résolutions de la conférence mondiale sur les femmes réunie à Pékin en septembre 1995 et intégrant la dimension du genre dans l'ensemble des politiques fédérales. 12 Janvier 2007.

URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2007/01/12/2007002011/moniteur>

присвячений гендерному бюджетуванню, ухвалений у 2010 році³⁰. Цим документом запроваджено механізм розподілу бюджетних статей федеральних органів за трьома групами: витрати, що стосуються лише внутрішньої діяльності установ або не мають гендерної складової; ресурси, безпосередньо спрямовані на досягнення гендерної рівності; а також видатки, пов'язані з реалізацією державної політики, яка має гендерний вимір. Для останньої групи обов'язковою є підготовка пояснювальної записки щодо врахування гендерного аспекту. Перегляд такої практики здійснюється раз на два роки. Гендерно орієнтований підхід до формування бюджету розглядається як ключовий інструмент просування рівності, а кожен орган державної влади подає свою частину до загальної аналітичної записки.

На федеральному рівні за напрям законодавства у сфері гендерної рівності відповідає один із парламентських органів – Комісія з питань охорони здоров'я та рівних можливостей. Подібно до інших парламентських комісій, вона здійснює розгляд, обговорення, доопрацювання та голосування щодо законопроектів і законодавчих ініціатив, зокрема тих, що стосуються прав жінок і забезпечення гендерної рівності. За результатами роботи готується звіт, а також узгоджений текст, які передаються на розгляд пленарного засідання парламенту. Крім законотворчої діяльності, Комісія виконує контрольну функцію щодо діяльності уряду, зокрема через парламентські запитання стосовно урядових ініціатив у сфері гендерної рівності.

Отже, Бельгія комбінує одразу декілька методів для забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, одним з яких є гендерний тест законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів.

У Франції обов'язкове проведення оцінки впливу законопроектів на рівність між жінками та чоловіками передбачено циркуляром Прем'єр-міністра від 23 серпня 2012 року³¹.

Цей циркуляр закріпив необхідність систематичного врахування аспекту прав жінок та гендерної рівності під час оцінки положень проектів законів, які готуються профільними міністерствами, а також зацентрував увагу на тому, що оцінка впливу кожного законопроекту, який подається разом з його текстом, має містити детальні відомості про можливі зміни становища чоловіків та жінок у разі його ухвалення. Циркуляр містить положення, яке закріплює норму про те, що аналіз, проведений на етапі розробки законопроекту, повинен бути спрямований на забезпечення того, щоб запропоновані положення не порушували права жінок та не посилювали нерівність між жінками і чоловіками. Він має містити оцінку положень законопроекту щодо прямого чи непрямого впливу, надання переваг одній статі на шкоду іншій, можливих

³⁰ Circulaire relative à la mise en œuvre du gender budgeting conformément à la loi du 12 janvier 2007 visant au contrôle de l'application des résolutions de la conférence mondiale sur les femmes réunie à Pékin en septembre 1995 et intégrant la dimension de genre dans l'ensemble des politiques fédérales. URL: <https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/Circulaire%20gender%20budgeting%20FR1.pdf>

³¹ Circulaire du 23 août 2012 relative à la prise en compte dans la préparation des textes législatifs et réglementaires de leur impact en termes d'égalité entre les femmes et les hommes. URL: <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/90987/FRA-90987.pdf>

негативних наслідків проекту або погіршення існуючої ситуації, наприклад, стосовно професійної рівності, доступу до прав або ефективності прав, або балансу між особистим та професійним життям. У разі посилення дискримінації у Франції забезпечуються коригувальні заходи, що ставлять під сумнів доцільність включення конкретних контраверсійних положень проектів законів. Відповідальними за здійснення такої оцінки є посадові особи, призначені в кожному міністерстві, відповідальні за рівні права та за якість нормативного регулювання

Додатково до процесу експертизи можуть бути залучені представники профільного міністерства, відповідального за рівність між жінками та чоловіками та боротьбу з дискримінацією. З метою проведення оцінки законопроектів представники міністерств можуть подавати запити статистичним установам, долученим до спеціальної робочої групи.

Таблиця 1 містить методологію аналізу, присвяченого питанню рівності між жінками та чоловіками, що має проводитися під час підготовки законопроектів і враховувати прямі та непрямі наслідки для рівності статей.

Таблиця 1

Основні напрями дослідження впливу	Розділ, присвячений питанню рівності між жінками та чоловіками
<i>Обґрунтування реформи (поточний стан законодавства та діагностика, що вказує на необхідність законодавчого акта)</i>	Аналіз відповідного становища жінок і чоловіків у межах законопроекту, який слід використовувати для повноти оцінки існуючої ситуації. Зокрема, статистичні дані, що використовуються для опису поточної ситуації та демонстрації необхідності змін.
<i>Означення цілей визначених законопроектом</i>	Якщо законопроект безпосередньо спрямований на досягнення рівності між жінками та чоловіками, це має бути чітко окреслено.
<i>Перелік можливих варіантів, окрім запровадження нових правових норм</i>	Якщо дослідження впливу продемонструвало, що можна надати перевагу або відхилити певні варіанти, на підставі того, що вони були несприятливими для гарантування рівності між жінками та чоловіками, про це слід повідомити.
<i>Аналіз впливу</i>	Оцінка всіх вимірів впливу: економічний, фінансовий, соціальний, екологічний, вимір «впливу на рівність між жінками та чоловіками».

	Залежно від прийнятого загального плану, цей аспект може бути представлений для кожного розділу законопроекту або глобально для всього тексту.
<i>Консультації, проведені до передачі питання до Державної ради (Conseil d'État – орган, головне завдання якого консультування уряду)</i>	Варто звернутися з консультацією до Вищої ради з питань гендерної рівності або Вищої ради з питань рівності між жінками та чоловіками. Консультація з останньою є обов'язковою у певних випадках.
<i>Умови впровадження реформи (шляхом законодавчих змін) з точки зору часу та обсягу, включаючи перелік запланованих імплементаційних документів</i>	Необхідно визначити перелік супутніх нормативно-правових актів, які підлягають оцінці впливу на нерівність між жінками та чоловіками.

Додатково у 2013 році у Франції був створений незалежний дорадчий орган – Вища рада з питань рівності між жінками та чоловіками³². Одним із профільних завдань органу є оцінка законопроектів на відповідність боротьби з дискримінацією та забезпечення рівності між чоловіками та жінками. Після оцінки члени цього органу можуть звертатися з консультаціями та ініціюванням обговорень до міністрів або Прем'єр-міністра.

Варто зауважити, що Національні збори та Сенат регулярно консультуються із Захисником прав як незалежним органом з питань гендерної рівності щодо законопроектів. Захисник прав може пропонувати зміни до законодавства та публікувати свою думку щодо пропозиції/проекту закону.

Однією з обов'язкових процедур законодавчого процесу в Австрії є проведення оцінки регуляторного впливу. У межах цієї процедури аспекти гендерної рівності повинні бути дотримані у темах надання пільг, зайнятості громадян, рівня їх доходів, доступу до освіти, обсягу неоплачуваної праці, участі у процесах ухвалення рішень та сфері охорони здоров'я. Оцінка регуляторного впливу включає короткострокові та середньострокові цілі, заходи, індикатори, попередню оцінку та фактичну оцінку можливого впливу за конкретними вимірами впливу. Виміри впливу – це сфери політики. Одним із вимірів впливу є рівність між жінками та чоловіками. Тому всі нові або змінені закони та нормативні акти аналізуються на предмет їхнього впливу на рівність між жінками та чоловіками. У межах оцінки впливу гендерний вимір враховується незалежно від того, чи є результат суттєвим, чи ні, а в разі суттєвих наслідків для гендерної рівності він підлягає поглибленій оцінці. Оцінка впливу на гендерну рівність є частиною щорічного звіту про оцінку регуляторного впливу, який кожного року подається до парламенту.

³² Décret n° 2021-921 du 9 juillet 2021 relatif à la composition et au fonctionnement du Haut Conseil à l'égalité entre les femmes et les hommes. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000043778928/2021-07-12>

Як і Бельгія, держава дотримується власних зобов'язань щодо гендерної рівності, закріплених у Федеральній конституції Австрії у 1998 році, шляхом дотримання принципу гендерного бюджетування.

Парламентським органом, відповідальним за гендерну рівність та політику щодо жінок, є Комітет з питань рівного ставлення. Предметом його відання є законопроекти, пропозиції та звіти, що стосуються рівного ставлення до жінок і чоловіків, а також рівного ставлення до осіб, які зазнають дискримінації за етнічною приналежністю, віком, релігією, переконаннями або сексуальною орієнтацією. Це включає боротьбу з гендерними недоліками та дискримінацією, а також сприяє гендерній рівності в усіх сферах політики. Цей орган можна вважати додатковим парламентським інструментом контролю над дотриманням рівності щодо прав та можливостей жінок та чоловіків.

У Фінляндії гендерно-правова експертиза законопроектів не є окремо визначеним юридично обов'язковим процесом. Оцінка гендерного впливу інтегрується в повсякденну роботу державних службовців, які враховують гендерні аспекти під час підготовки законодавчих актів на основі Закону про рівність жінок і чоловіків (1986/609)³³.

Дотримання Закону про рівність жінок і чоловіків контролюється Омбудсменом з питань рівності та Національним трибуналом з питань недискримінації та рівності. Серед іншого, Омбудсмен із питань рівності надає рекомендації та консультації щодо застосування Закону про рівність жінок і чоловіків, наприклад, щодо заборони дискримінації та планування рівності. Цей закон формує правову основу для проведення оцінки гендерного впливу, а додаткові інструкції Міністерства юстиції щодо підготовки законопроектів (2004) та керівні принципи оцінки впливу (2007) забезпечують певну регламентовану методологічну підтримку.

Фінський підхід передбачає, що оцінка гендерного впливу є безперервним процесом, вбудованим у підготовку законодавства та політики, а не окремим аналітичним етапом із формуванням спеціальних звітів. Такий підхід практично орієнтований і спрямований на державних службовців, інтегруючи принципи гендерної рівності у щоденну діяльність без необхідності додаткових спеціалізованих процедур. Координація політики гендерної рівності у Фінляндії здійснюється під егідою Міністерства соціальних справ та охорони здоров'я. У міністерстві діють два органи, які сприяють гендерній рівності: відділ гендерної рівності, що відповідає за законодавство щодо гендерної рівності, підготовку політики та координацію в міністерстві; рада з питань гендерної рівності – парламентська рада, строк повноважень якої співпадає зі строком повноважень парламенту Фінляндії, яка забезпечує дотримання гендерної рівності в суспільстві. Ці інституції з питань гендерної рівності проводять дослідження оцінки гендерного впливу з метою виявлення непередбачуваного гендерного впливу після прийняття законів, постфактум.

³³ Act on Equality between Women and Men. URL: <https://www.finlex.fi/en/legislation/translations/1986/eng/609>

Комітет з питань зайнятості та рівності (Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta) парламенту Фінляндії запрошує експертів з відділу гендерної рівності на слухання, пов'язані з процесом розробки законів та бюджетним процесом, принаймні раз на рік, але це не є регулярним механізмом звітності.

Щодо експертизи законів на етапі розробки їх проектів, то варто відмітити, що у Фінляндії законопроекти розробляються у галузевому міністерстві, відповідальному за цей напрям. Деякі міністерства мають відділи підготовки законопроектів; в інших є державні службовці, відповідальні за їх підготовку. Робочі групи відповідають за оцінку впливу запропонованих законопроектів, включаючи оцінку гендерного впливу. Таким чином, фінська модель гендерно-правової експертизи законопроектів ґрунтується на інтеграції гендерного підходу в загальні процедури нормотворення, а не на існуванні окремої спеціалізованої експертної процедури.

У Португалії Закон № 4/2018 про правовий режим оцінки гендерного впливу нормативних актів³⁴ зобов'язує проводити попередню оцінку гендерного впливу під час розробки законів, політик, планів та програм. Згідно з частиною першою статті 2 проекти нормативно-правових актів, підготовлені центральними та регіональними органами влади, законопроекти, подані до парламенту, підлягають попередній оцінці щодо гендерного впливу. Законопроекти, що надсилаються до Кабінету державного секретаря, повинні містити записку з обґрунтуванням оцінки гендерного впливу. Урядові законопроекти, подані до парламенту, також повинні містити таку оцінку. Згідно з частиною другою статті 2 Закону № 4/2018 може проводитися повторна оцінка гендерного впливу відповідно до цього Закону. Стаття 131 Регламенту Асамблеї № 1/2020³⁵ передбачає проведення оцінки гендерного впливу кожного законопроекту. Служби парламенту готують технічну записку, що подається до відповідного парламентського комітету, елементом якої є оцінка гендерного впливу законопроекту.

Урядова установа, яка зосереджується на питаннях гендерної рівності – SIG та урядовий орган, відповідальний за просування гендерної рівності в Португалії – Комісія з питань рівності у сфері праці та зайнятості (Comissão para a Igualdade no Trabalho e no Emprego (CITE)), проводять гендерно-чутливий аналіз політики і законодавства³⁶.

Німеччина використовує кілька методів та інструментів для впровадження гендерного мейнстримінгу, включаючи попередні оцінки запропонованого законодавства, гендерне бюджетування та гендерно-чутливі формулювання.

Юридичне зобов'язання проводити попередню оцінку гендерного впливу закріплене в Законі про гендерну рівність (розділ 2 та пункт 1 розділу 44).

³⁴ Regime jurídico da avaliação de impacto de género de atos normativos. Lei n.º 4/2018. de 9 de fevereiro. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/4-2018-114661388>

³⁵ Regimento da Assembleia da República n. 1/2020. de 31 de Agosto. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/regimento-assembleia-republica/2020-141589166>

³⁶ Portugal. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/portugal>

Відповідно до нього державні службовці та політики зобов'язані оцінювати «передбачувані, навмисні та ненавмисні наслідки» нової політики, «особливо довгострокові наслідки» в ім'я сталого розвитку. Такий вид попередньої оцінки впливу включає вплив запланованої політики на гендерну рівність.

У Бундестазі (нижній палаті федерального парламенту Німеччини) постійні комітети готують законодавчі пропозиції для прийняття на пленарному засіданні з таких питань, як сімейна політика, діти та молодь, сім'я та праця, а також сприяння гендерній рівності.

У Бундесраті (верхній палаті федерального парламенту Німеччини) законодавчі пропозиції, які пройшли три читання в Бундестазі, повинні бути подані до Комітету у справах жінок і молоді (Ausschuss für Frauen und Jugend des Bundesrates). Комітет, що представляє всі 16 федеральних регіонів, займається проектами законів/законопроектів у сферах рівності, дітей та молоді, а також державної служби. Комітет відповідає за пропозиції, подані федеральним урядом до Бундесрату, а також за подання, підготовлені відповідними федеральними/регіональними (Länder) міністерствами³⁷.

В **Іспанії** законодавство вимагає врахування гендерних аспектів у розробці, впровадженні та оцінці політики шляхом попередньої оцінки гендерного впливу.

Стаття 15 Закону про рівність (Органічний закон 3/2007) вимагає врахування гендерних аспектів у всіх законах, розробці державної політики та складанні бюджету, тоді як стаття 19 зобов'язує проводити попередню оцінку гендерного впливу законопроектів та важливих планів, що подаються до Ради Міністрів.

Кожне міністерство повинно підготувати звіт про гендерний вплив законодавчих пропозицій, що подаються парламенту. Міністерство рівності, яке також займається ширшими питаннями рівності та недискримінації, зобов'язане підготувати звіт про гендерний вплив для будь-яких запропонованих ним законів.

Існує юридичне зобов'язання міністерств проводити гендерне бюджетування³⁸.

Італія не має юридичного зобов'язання проводити попередню оцінку впливу на гендерну рівність під час розробки законів чи політик. Однак національна Стратегія гендерної рівності на 2021–2026 роки вимагає, щоб усі парламентські комісії включали оцінки впливу на гендерну рівність поряд із оцінками економічного впливу для всіх законодавчих ініціатив, нормативних актів та політик.

У 2018 році законодавчим декретом № 166 було створено службу парламентських досліджень для проведення попередніх оцінок впливу ініціатив щодо гендерної рівності.

³⁷ Germany. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/germany>

³⁸ Spain. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/spain>

Жоден парламентський комітет в Італії не включає питання гендерної рівності як окремий розділ своєї діяльності.

Не існує системи, за якою урядовий орган міг би регулярно звітувати перед парламентом про просування гендерної рівності; натомість це належить до компетенції незалежного органу – Національної ради з питань рівності (Consigliera nazionale di parità), яка діє в рамках Міністерства праці та соціальної політики³⁹.

Робота різних комітетів парламенту **Ірландії** стосується гендерної рівності. Спільний комітет ірландського парламенту з питань гендерної рівності був створений у 2021 році для розгляду пропозицій зі звіту Громадянської асамблеї з питань гендерної рівності, зокрема рекомендацій стосовно формулювання питань конституційного референдуму щодо гендерної рівності та недискримінації. Учасники асамблеї були відібрані як представницький зріз ірландського суспільства. У результаті асамблея розробила 45 рекомендацій та відкритий лист із закликом до трансформації законів та політики Ірландії, щоб вони відповідали світовим вимогам до гендерної рівності.

Комітет розглядав рекомендації асамблеї як план досягнення гендерної рівності в Ірландії, тому протягом 2022 року провів серію слухань щодо того, як найкраще забезпечити їх виконання, що завершилося заключним звітом, який містив план дій щодо змін зі змістовними термінами впровадження. Комітет завершив свою роботу у грудні 2022 року, опублікувавши свій звіт «Незавершена демократія: досягнення гендерної рівності».

Основними методами та інструментами, що використовуються в Ірландії для врахування гендерних аспектів, є оцінка впливу, гендерне бюджетування та навчання.

В Ірландії немає юридичного зобов'язання проводити попередню оцінку гендерного впливу під час розробки законів та/або політик, планів чи програм⁴⁰.

У Нідерландах існує юридичне зобов'язання проводити попередні оцінки впливу на гендерну рівність під час розробки законів та політик відповідно до комплексної системи оцінювання (ІАК).

У 2018 році Міністр закордонних справ (відповідальний за координацію дій щодо досягнення цілей сталого розвитку ООН) зобов'язався адаптувати ІАК, включивши до нього компонент, що показує, як запропонована політика та законодавство вплинуть на досягнення цілей сталого розвитку. ІАК – це інструмент, який допомагає державній адміністрації враховувати всю відповідну інформацію на ключових етапах процесу розробки політики та нормативно-правового регулювання. Уряд додав до ІАК нові питання щодо впливу на гендерну рівність (effecten op gendergelijkheid), вимагаючи від

³⁹ Italy. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/italy>

⁴⁰ Ireland. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/ireland>

політиків визначити характер та масштаби наслідків запропонованої політики та нормативно-правового регулювання для гендерної рівності. Вимога щодо якості складається з двох частин. По-перше, пропозиція повинна відповідати на запитання та відображати вплив запропонованої політики на рівність між жінками та чоловіками. Де це доцільно, політики повинні вказати як будуть мінімізовані наслідки, що стосуються загострення або поглиблення гендерної нерівності. По-друге, пропозиція має передбачати консультації з (представниками) сторін, на яких вона вплине. Вимога щодо якості не обов'язково вимагає внесення змін. Крім того, хоча політики зобов'язані проводити цю оцінку гендерного впливу, вони не зобов'язані звітувати про результати в пояснювальній записці (*memorie van toelichting*) для прийняття будь-якого нового законодавства, тобто неможливо дізнатися, чи була проведена ця оцінка⁴¹.

У парламенті Латвії питання гендерної рівності належать до компетенції Комітету з прав людини та громадських справ. Однак участь цього комітету у вирішенні гендерних питань є мінімальною, а участь організацій громадянського суспільства в парламентських робочих групах не є обов'язковою.

Латвія має юридичне зобов'язання проводити попередню оцінку впливу на гендерну рівність під час розробки законів або політик відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 617 – Порядок первинної оцінки впливу проекту законодавчого акта (*Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība*). Ця постанова вимагає оцінки впливу, який проекти законодавчих актів можуть мати на гендерну рівність⁴².

У Литві Комітет з прав людини, що входить до складу Сейму, готує та розглядає проекти законів та інших правових актів, що стосуються переважно громадянських прав, включаючи питання гендерної рівності. Комітет надає урядовим установам та іншим організаціям рекомендації щодо проблем, пов'язаних із захистом громадянських прав, а також отримує звіти від Офісу парламентського омбудсмена.

Консультації з організаціями громадянського суспільства проводяться через Міжвідомчу комісію з рівних можливостей для жінок і чоловіків, яка надає консультації на спеціальній основі. Комісія регулярно проводить засідання для обговорення, інформування або інших відповідних питань щодо гендерної рівності та гендерного мейнстримінгу. Вона діє як консультативна рада експертів із питань рівних можливостей та надає висновки щодо програмних документів або законодавчих актів з питань гендерної рівності чи рівних можливостей для всіх.

Крім того, існує поширена практика створення робочих груп для представників різних міністерств для вирішення конкретного питання щодо

⁴¹ Netherlands. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/netherlands>

⁴² Latvia. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/latvia>

законодавства чи політики гендерної рівності. Міністерства часто поширюють проекти законів та політичні документи і просять неурядові організації надати свої думки та коментарі.

У Литві немає юридичного зобов'язання проводити попередню оцінку впливу на гендерну рівність під час розробки законів та/або політик, планів та програм.

Незважаючи на це, Міністерство соціального забезпечення та праці підготувало методичний посібник з оцінки гендерного впливу та надало приклади, які може застосувати будь-яка державна установа⁴³.

Комітет з питань гендерної рівності (Ligestillingsudvalget) у парламенті Данії вивчає законодавчі пропозиції, щоб оцінити, чи можуть вони вплинути на гендерну рівність, ретельно перевіряючи дії уряду шляхом запитань до відповідних міністрів, а також проводячи слухання та зустрічі експертів із питань гендерної рівності.

Згідно з чинною данською стратегією гендерного мейнстримінгу оцінка гендерного впливу, як зазначено в Стратегії оцінки рівності в державному секторі 2013 року (Strategi for ligestillingsvurdering i det offentlige), має охоплювати законопроекти та послуги, орієнтовані на громадян⁴⁴. У статті 4 Закону Данії про гендерну рівність передбачено, що органи державної влади в межах своїх повноважень зобов'язані працювати над забезпеченням гендерної рівності та інтегрувати її в усі процеси планування та управління (мейнстримінг)⁴⁵. Оцінки гендерного впливу в державному секторі проводяться кожні три роки, а оцінки гендерного впливу законодавчих пропозицій – щорічно. Однак оцінки гендерного впливу не проводяться послідовно, причому деякі міністерства проводять оцінки гендерного впливу для всіх пропозицій, а інші – взагалі жодної⁴⁶.

У парламенті Чехії немає спеціально призначеної групи чи комітету для просування законодавства про гендерну рівність. Але відповідні парламентські та сенатські комітети періодично обговорюють питання, пов'язані з гендерною рівністю, зокрема парламентський підкомітет з питань домашнього та сексуального насильства Комітету з конституційного права, Постійна парламентська комісія з питань сім'ї та рівних можливостей і Комітет Сенату з питань соціальної політики.

Оцінка гендерного впливу є ключовим інструментом, що використовується для впровадження гендерного мейнстримінгу. Регламент Уряду (Стаття IV, пункт 7(с)) включає зобов'язання подавати оцінку гендерного впливу для всіх документів, що подаються уряду. Зобов'язання

⁴³ Lithuania. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/lithuania>

⁴⁴ Strategi for ligestillingsvurdering i det offentlige. Februar 2013. S. 7. URL: <https://www.ft.dk/samling/20121/almdele/liu/bilag/48/1217239.pdf>

⁴⁵ Denmark. Act on Gender Equality. URL: <https://www.wcwoonline.org/pdf/lawcompilation/Denmark-genderequality.pdf>

⁴⁶ Denmark. Website European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/denmark>

передбачає, що «звіт про подання [повинен] завжди містити оцінку поточного стану та впливу запропонованого рішення на недискримінацію та рівність між чоловіками та жінками, оскільки запропоноване рішення стосується статусу фізичних осіб; оцінка повинна пояснювати причини будь-яких відмінностей, очікуваний вплив[и] або очікуваний розвиток подій, використовуючи статистичні або інші дані, розподілені за чоловіками та жінками, якщо такі дані доступні»⁴⁷.

На федеральному рівні міністерства **Канади**, готуючи законопроекти або меморандуми для надання Кабінету Міністрів, повинні включати GBA Plus (гендерний аналіз+)⁴⁸. Це означає, що перед поданням тексту на узгодження оцінюється: чи має законопроект відмінні наслідки для жінок, чоловіків чи небінарних людей; як він впливатиме на інші групи за ознаками меншості, віку, матеріального стану тощо; які потенційні бар'єри чи позитивні ефекти можуть виникнути внаслідок запровадження. Ці висновки документуються і стають частиною супровідних матеріалів, що подаються до ухвалення рішення. Профільне міністерство Канади – Міністерство у справах жінок та гендерної рівності (WAGE) відіграє провідну роль у впровадженні GBA Plus на рівні уряду в рамках трьох функцій департаменту: нарощування потенціалу, організація та посередництво у знаннях. Саме це міністерство відповідальне за розробку супровідних матеріалів до гендерного аналізу, контролює процес його поширення та впровадження на федеральному рівні, а також надає технічну допомогу органам влади, які впроваджують цей аналіз на різних етапах своєї роботи (зокрема, підготовки законопроектів).

Висновки

Проаналізувавши досвід різних держав у галузі гендерного мейнстримінгу, можна виділити декілька ознак контролю за недопущенням дискримінації за ознакою статі та гарантуванням рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків. Важливим напрямком у цій сфері є політика та методологія «оцінки гендерного впливу» (GIA – Gender Impact Assessment). У цьому аспекті варто зазначити, що в державах-членах ЄС не вживається термін «гендерно-правова експертиза», а найбільш розповсюдженим поняттям є GIA – затверджена методологія, якої дотримуються держави. Європейська Комісія визначає оцінку гендерного впливу наступним чином: 1) як процес порівняння та оцінки, відповідно до гендерно релевантних критеріїв, поточної ситуації та тенденцій з очікуваним розвитком, що виникне в результаті впровадження запропонованої політики; 2) як оцінку різних наслідків (позитивних, негативних чи нейтральних) будь-якої політики чи діяльності, що реалізуються, щодо конкретних питань з огляду на принцип гендерної рівності. Оцінювання передбачає двосторонній підхід: поточну гендерну позицію

⁴⁷ Czechia. *Website European Institute for Gender Equality*. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/czechia>

⁴⁸ Government of Canada's approach on Gender-based Analysis Plus. URL: <https://www.canada.ca/en/women-gender-equality/gender-based-analysis-plus/what-gender-based-analysis-plus.html>

стосовно політики, що розглядається, та прогнозований вплив на жінок і чоловіків після впровадження політики. GfA у державах-членах ЄС не розглядається як ізольована експертна процедура, а як складова ширшого управлінського циклу гендерного мейнстримінгу, що інтегрується в загальні процедури оцінки впливу політики (Impact Assessment) поряд із економічними, соціальними та екологічними критеріями.

У більшості держав моніторингом впливу політик, в тому числі проектів законів, займається профільне міністерство, яке готує цю законодавчу ініціативу, або міністерство юстиції в межах загальної правової експертизи. Специфічною рисою гендерних політик держав-членів Європейського Союзу є те, що в них створюються спеціалізовані органи, які займаються питаннями жінок та гендерної рівності на всіх етапах розробки державних політик у різних галузях. Так, наприклад, шведське агентство з питань гендерної рівності займається аналізом політики, відстеженням прогресу в досягненні цілей гендерної рівності, координацією та підтримкою урядових установ та університетів щодо впровадження гендерної рівності, а також міжнародним обміном та співпрацею. Державам ЄС також притаманне існування профільного парламентського комітету, який опікується проектами законів, що прямо пов'язані з питанням забезпечення гендерної рівності, а також проектами законів, прийняття яких може опосередковано чинити прямий чи непрямий вплив на становище чоловіків та жінок.

Проаналізований досвід держав-членів ЄС демонструє модель «інтегрованого гендерного мейнстримінгу», яка не полягає в існуванні та проведенні гендерно-правової експертизи законопроектів як окремого інструменту. Гендерний мейнстримінг де-факто вбудований в політичну культуру та систему прийняття державних рішень шляхом видання спеціальних методологій, створення та функціонування відповідних міністерств, державних агентств та/або парламентських комітетів. Дотримання принципу гендерної рівності не має вибіркового застосування, а є систематичним явищем, що супроводжується задокументованою, аналітичною діяльністю.

У практиці зазначених вище держав-членів ЄС та Канади також є інструмент «гендерного бюджетування та планування» під час розробки та затвердження бюджету держави на рік, під час планування і використання коштів головними розпорядниками (міністерствами та ін.). Гендерно орієнтоване бюджетування виступає логічним продовженням оцінки гендерного впливу, оскільки дозволяє пов'язати результати аналітичних процедур із реальним розподілом фінансових ресурсів. Такий підхід сприяє виявленню прихованих диспропорцій у доступі жінок і чоловіків до державних програм та підвищує прозорість і результативність публічних видатків.

Для України досвід іноземних держав демонструє, що модель забезпечення гендерної рівності, зокрема в процесі законотворення, яка переважає в них, відрізняється від поточного національного підходу, в якому питання гендерно-правової експертизи подекуди має формальний або

фрагментарний характер. Важливо розбудувати політику гендерної рівності не у якості предмету спеціальної перевірки, а як наскрізний критерій якості державної політики на всіх рівнях. Одним із шляхів посилення політики гендерної рівності може бути затвердження методичних рекомендацій урядом, які б містили бачення загальної стратегії дотримання рівності на загальнодержавному та регіональному рівні у актах законодавчої та виконавчої влади, як це реалізовано у Франції. Якісним наслідуюванням політики ЄС може бути розгляд профільним комітетом Верховної Ради України законопроектів з огляду на їх відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також оцінювання потенційного прямого чи опосередкованого гендерного впливу законодавчих ініціатив. Такий комітет міг би виконувати не лише контрольну, а й координаційну функцію, забезпечуючи інтеграцію гендерного підходу в діяльність інших парламентських комітетів, надаючи методичні рекомендації щодо врахування гендерного аспекту під час підготовки законопроектів та сприяючи поширенню практики використання гендерно-дезагрегованих даних у законодавчому процесі.

Вбачається за доцільне на законодавчому рівні закріпити як обов'язкову оцінку гендерного впливу всіх нормативно-правових актів та їх проектів. Гендерний мейнстримінг може пройти шлях інституціоналізації як стандарт якості законодавства.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*